

De tuin, een groen

Voor u ligt opnieuw een themanummer over de 'open ruimte'. Waar Ruimte 29 de open ruimte vanuit een breed perspectief bekeek, zoomt dit nummer in op een zeer specifiek en kleinschalig, maar – zoals u zal merken – boeiend soort open ruimte: de tuin. Tuinen blijven vandaag helaas nog onder de radar. Stedenbouwkundigen en ruimtelijk planners beseffen vaak niet welke strategische waarde het geheel aan private, semiprivate en -publieke groene ruimten zou kunnen hebben. Als gastredacteurs nodigen we u daarom uit een stukje landschap te verkennen dat doorgaans als te triviaal beschouwd wordt. We hopen met dit nummer een transitie in het denken rond 'tuinen' op gang te brengen: van private eilandjes, over schakels met een gedeelde waarde in een groter geheel, tot gedeelde ruimten én verantwoordelijkheden.

grijze zone

AURELIE DE SMET, HANS LEINFELDER, VALERIE DEWAELEHEYS, GEERT MEYSMANS [KERNREDACTIE 'IN DE TUIN']

Het traditionele huisje-tuintjemodel is in Vlaanderen nog steeds goed ingeburgerd. In haar bijdrage 'Tijd voor wederopbloei!' beschrijft Valerie Dewaelheyns hoe de tuin in de loop van de geschiedenis evolueerde van een strategisch instrument binnen een doelbewust ruimtelijk-sociaal beleid tot een consumptiegoed.

In relatie tot tuinontwerp gaat de aandacht vaak vooral uit naar 'kunstmatige' elementen, zoals terrassen, waterpartijen, tuinpaviljoenen, buitenkeukens en dergelijke meer. De tuin wordt zo een consumptieproduct met als belangrijkste functies recreatie en status. In essentie zijn tuinen dus cultuurelementen. 'Een tuin zonder imprint van ontwerp is geen tuin', stelt Erik de Jong in zijn bijdrage. Als het huis wordt gezien als de expressie van de stijl en smaak van zijn bewoners, dan is de tuin het verlengde daarvan. Die tuin kan door een professional ontworpen zijn, maar minstens even belangrijk is het incrementele tuinontwerp – de stapsgewijze inrichting door de opeenvolgende kleine beslissingen van de tuineigenaar zelf.

De eigenaar ziet zijn tuin als zijn eigen kleine paradijs, dat hem en zijn familie rust, schoonheid, en eventueel ook vruchten en gewassen biedt. In zijn bijdrage 'Biophilie en biodiversiteit' betoogt De Jong echter dat de tuin de plek bij uitstek is waar natuur en cultuur elkaar ontmoeten. Helaas kijken we nog lang niet allemaal op die manier naar tuinen. De Vlaamse verkavelingsmentaliteit heeft desastreuze gevolgen: meer dan de helft van de planten- en diersoorten van Europees belang en meer dan driekwart van hun leefgebieden worden in hun voortbestaan bedreigd. Een beter doordachte, duurzamere omgang met onze ruimte is dus dringend nodig. Tuinen kunnen hierbij een rol spelen.

In 'Het Vlaamse tuincomplex in beeld' beschrijven Valerie Dewaelheyns en Robrecht Van Rompuy hoe het geheel aan privé-tuinen een ruimtelijke structuur vormt die integraal deel uitmaakt van het Vlaamse landschap. Tegelijk stellen ze vast dat er nog erg weinig bekend is over tuinen, zeker in vergelijking met andere landgebruiken. Het concept 'tuincomplex' wordt onderbouwd door een grafisch overzicht van het meest recente, zij het beperkte, cijfermateriaal dat over tuinen in Vlaanderen beschikbaar is. Tuinen passen niet in de bestaande hokjes van landgebruik en de bijhorende statistieken, en daarom vallen ze bij de gangbare onderzoeken en tellingen veelal uit de boot. Om het slapend potentieel van het tuincomplex te kunnen benutten, is dus een omslag nodig in kennis, instellingen, beslissingsprocessen en gedrag.

In 'Sociale en culturele waarden van de 'tuin bij het huis'' verkent Paul Verschuere de mogelijkheden en beperkingen van het ecosysteemdienstenmodel om tot meer ecologische, natuurlijke tuinen te komen, die functioneel bijdragen aan grotere groenblauwe netwerken. Het GOBELIN-project illustreert hoe beleidsmakers en mensen uit de praktijk hiernaar kijken. In 'Tuin-governance' laat Valerie Dewaelheyns zien hoe individuele tuineigenaars door kleine aanpassingen aan hun tuininrichting en -beheer een bijdrage kunnen leveren tot oplossingen voor grotere maatschappelijke uitdagingen zoals waterbeheer, biodiversiteit, voedselproductie en natuurlijke speelruimte voor kinderen. Dit perspectief vraagt om een aanpak die complementair is aan de werkwijzen en categorieën waarmee landschapsexperten, ruimtelijk planners en beleidsmakers gewoon zijn te werken. Als interfase in het Vlaamse landschap vergt het tuincomplex een andere manier om naar de ruimte te kijken en in dialoog te gaan met zijn eigenaars, gebruikers en beheerders.

In 'Green commons, schooltuinen & Tarzanboskes' gaan Aurelie De Smet en Geert Meysmans na welke drempels er moeten worden genomen om het tuinenlandschap te activeren. In 'Op zoek naar gemeengoed bij enkele private en semipublieke tuinprojecten' bekijkt Geert Meysmans drie voorbeelden van projecten die hierop een antwoord kunnen bieden. Daarnaast delen Francis Vaningelgem, Sabine Miedema en Wouter Vanderstede van Kind & Samenleving in hun bijdrage 'Mama, mag ik naar buiten?' een aantal praktische inzichten rond het bouwen aan kindvriendelijke voortuinen. Ze doen dit op basis van de ervaringen die ze opdeden in een project met bewonersgroepen uit Mechelen en Wilsele.

Het strategisch nadenken over tuinen en het tuincomplex vraagt om reflectie over een waaier aan disciplines zoals ruimtelijke planning, stedenbouw, natuurontwikkeling en voedselproductie. Maar ook professionele tuin- en landschapsarchitecten en tuinaannemers kunnen bondgenoten zijn in een nieuwe benadering van 'de tuin'. Wat is hun en onze rol in de context van de huidige uitdagingen rond klimaat en verdichting? Koen Raeymaekers brengt in 'De tuin is dood, lang leve de tuin' verslag uit van een groepsgesprek ter zake.

Onze hoop is dat u, als tuineigenaar, -gebruiker, -beheerder of als planner en stedenbouwkundige, een steentje wilt bijdragen om de enorme rijkdom aan slapend tuinpotentieel te activeren. Dit themanummer kan daarbij alvast de nodige inspiratie bieden.